

الغباى بلوچى

۱۳۶۸

انکادمی علوم جمهوریه افغانستان
مرکز زبان و ادبیات
استیتوت زبانها و ادبیات میتهای برادر
دیپارتمنت زبان و ادبیات بلوچی

القبای بلوچی

تنظیم کنندگان:
پروفیسور گریو بزرگ
کانڈیڈا ڈیسیس عبدالرحمن پهلوال
معاون سر محقق دکتور عبدالکلیم بلالی
محقق غلام فاروق مہرزاد
زیر نظر کانڈیڈا ڈیسیس پوپاند محمد رحیم البام

کابل - ۱۳۶۶

نظری به گذشته الفبائی زبان بلوچی

دانشندان زبان شناس و پژوهشگران بلوچ و غیر بلوچ برای معرفی آواهای زبان بلوچی از الفبای بی کار گرفته که در بهر گیر بعضی تفاوتها دارند، برای اینکه به گذشته الفبای بلوچی بهتر آشنا شویم بی مورد نخواهد بود که نخست از همه الفبای مورد کاربرد دانشمندان را با ذکر نامهای شان بیان کنیم؛
گیرس مولف اثر:

SKETCH OF BALUCHI GRAMMAR LINGUISTIC SURVEY OF INDIA VOL. X 1921

در معرفی آواهای بلوچی از الفبای زیر استفاده کرده است:

ث	θ	ا	a
ج	j	اِ	i e
چ	ch	اُ	u o
چھ	ch ^h	آ	á
تہا در کلمات استعار	h	ب	b
خ	x	پ	p
د	d	پھ	p ^h
تہا در کلمات استعار	d	ت	t
در کلمات استعار	d ^h	تھ	t ^h
ذ	ḍ	تہا در کلمات استعار	ṭ
ر	r	تہا در کلمات استعار	ṭ

ک	k	درکلمات مستعار	ر	r
گ	g	درکلمات مستعار	ژ	ʒ
ل	l		ز	zh
م	m		س	s
ن	n		ش	sh
و	w.v	درکلمات مستعار	ص	ʃ
وه	w'	درکلمات مستعار	ض	ʒ
ؤ	aw	درکلمات مستعار	ط	t
و	ū	درکلمات مستعار	ظ	ʒ
ه	h	درکلمات مستعار	ع	ʕ
ي	y		غ	ɣ
ي	ai		ف	f
ي	i	درکلمات مستعار	ق	q
			ک	k

م.گ.و.و. گلبرگس نویسنده:

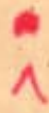
THE BALUCHI LANGUAGE GRAMMAR AND MANUAL - 1923

برای آوانامی بلوچی از سمبولهای زیر استفاده کرده است:

a	ajab
á	árám
au	mouth
ai	khair
b	sábúk
bh	bhár
ch	Luch
chh	chhoro
d	dong

dh	dhakkan
dh	dsapphādī
e	esh
f	shaf
g	gāl
gh	ghal
gh	gham
i	istaragē
ī	dīr
j	juhāl
jh	jherā
k	karch
kh	kha-i
kh	wakht-a
L	Lang
m	masit
n	magan
n	نی
o	odh (ol)
P	Pālo
Ph	Phadh
r	Kur
r	charī
s	sārth
sh	shir
t	tap
Th	Lath
t	lotagh
th	geth
th	wath

u	urd
ú	túti
v	lev
w	wá'mdár
wh	whar
y	hayá
z	zang
zh	zhád

(M. O. W. Gilbertson) مردی که برای اولین بار یک قاموس بلوچی انگلیسی را در دو جلد بزبور طبع آراسته است، سمبولهای ذیل را برای معرفی اصوات زبان بلوچی وضع و در اثر خویش از آنها استفاده کرده است:

sh	ش	áa	ا
s	ص	b	ب
z	ض	p	پ
t	ط	t	ت
z	ظ	t	ت
á	ع	th	ث
gh	غ	j	ج
f	ف	ch	چ
q	ق	h	ح
k	ک	kh	خ
g	گ	d	د
l	ل	d	د
m	م	dh	ذ
n	ن	r	ر
w	و	r	ر
h	ه	z	ز
y	ی	zh	ژ
		s	س

در اینجا سمبول نخواهد بود الفبایی را که دیگر پژوهشگران در زبان شناسان برای کتابت
 زبان بلوچی در آثارشان نگاشته اند به خواننده گان ارجمنده معرفی بداریم .
 نقشه حروف تہجی توسط میجر موکلر نویسنده گرامر زبان بلوچی :
 ا، ب، پ، ت، ث، ش، ج، چ، خ، د، ڈ، ر، ز، ژ، س، ش
 ف، ک، گ، ل، م، ن، و، ہ، ی .

واولہای کوتاہ short vowels : زیر، زبر، پیش

واولہای دراز Long vowels : آ، آپ (آب)

و اولہای دور، واولہای تول، ی : تیر، جمیل

حروف مقرون Diphthongs : و = طور، ی = میت، جمید

دانشمند انگلیسی جوزف الفباین کہ از سالہا بہ این طرف مصروف پژوهش

در بارہ زبان بلوچی میا الفبای ذیل را برای کتابت زبان بلوچی بسندہ دانستہ است :

h	{ ح ہ }	a	ا
i	ا	á	آ
í	ی	b	ب
j	ج	s	{ س ص ش }
k	{ ق ک }	d	د
m	م	ḍ (d)	د
n	ن	e	ی
o	و	f	ف
p	پ	g	گ

u	و	r	ر
w	و	r (v)	ر
x	خ	s	ش
z	ز	t	ت
z̄	ژ	t (t̄)	ت
		v	پیش

و Nasalized vowels (واوهای غنجدی un, in, án و وی ملاده)

میدارد که اقسام ن - n را میتوان در کلمات ذیل بلوچی ملاحظه کرد:

sundúk & Karn, dung, birinj, Kont, Kond.

درین اواخر که جوانان و دانشمندان بلوچ دست به تحقیقات علمی زده اند، در پیروی دیگر کارهای علمی در باره زبان و ادبیات بلوچی نیز آثار زیادی تألیف و به نشر سپرده اند و از جمله اثریکه توسط عاقل خان میگل زبان شناس بلوچ و محمد عبدالرحمن به شکل یک کورس آموختن زبان بلوچی در دو جلد ۱، به زبانهای انگلیسی و بلوچی تألیف شده در خورستایش است. ایشان درین اثر در باره زبان بلوچی مطالب خیلی ارزنده و مفید را به شکل علمی آنها بیان داشته که برای محقق و پژوهشگر زبان بلوچی خالی از فایده نباشد.

مؤلفان مذکور در کتاب گرانیهایی خود برای کتابت زبان بلوچی الفبای ذیل^۱ معرفی کرده اند:

نام بلوچی	تلفظ	ف
əlyp	a	ا
be	b	ب

نام لوجي

Pe
te
Te
se
jim
če
he
xe
dal
Dal
zal
re
dre
ze
že
sin
šin
svad
zvad
toe
z
dyn
vayn
fe
kaſ
kaſ
gaſ
lam

لفظ

P
t
T
s
j
č
h
x
d
D
ž
r
R
z
ž
s
š
s
z
t
z
*
Y
f
k
k
g
l

حروف

پ
ت
ٹ
ث
ج
چ
ج
خ
د
ڈ
ز
ر
ر
ز
ش
س
ص
ض
ط
ظ
ع
ف
ق
ک
گ
ل

نام بلوچی	تلفظ	حروف
mim	m	م
nun	n	ن
wao	v	و
he	h	ه
hā mza	z	ز
guan Deye	y	ی
drajē ye	e	ے

واولہا ودریفا ننگا:

zaber	o	ا
zer	y	ی
Peš	w	و
ɔlyp	a	آ
gvandenye	i	ی
vao	u	و
drajenye	ɔy	ے
	ɔy	و

صورت بہتر این سمبولہا را با حروف دال ذیلا ملاحظہ کردہ میتوانید:

شکل فونیمیک	بلوچی
dɔ	د
dy	د
da	د
dɔli	دی
dw	د
dɔy	دے
de	دے
du	دو
dɔw	دو
do	دو

عبدالعزیز الجازمی صاحب رسالہ (بلوچی زبانی قاعدہ) در صفحہ دوم اثر خویش
 مینویسد کہ الفبای بلوچی مانند الفبای عربی بودہ کہ تنها چند حرف بر آن افزودہ شدہ
 و آن حروف عبارتند از: پ، ت، ج، د، ر، ژ، گ و حروف (ث، ح، خ،
 ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق) الفبای عربی در زبان بلوچی مورد کاربرد
 کمتر دارد.

نقشہ حروف تہجی زبان بلوچی توسط مولوی خیر محمد ندوی:

ا، ب، پ، ت، ث، ج، چ، ح، خ، د، ذ، ز، ژ، س، ہش
 ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، م، ن، و، ہ، ی، ے.
 بہ عقیدہ این دانشمند حروف ذیل مخصوص زبان بلوچی میباشند:
 ا، ب، پ، ت، ث، ج، چ، د، ر، ژ، گ، س، ش، ک
 ل، م، ن، و، ہ، ی، ے.

متباقی یا مربوط زبان عربی و یا بہ زبان ہندی ارتباط میگیرند.

و اینضم الفبای مورد کاربرد در اثر (مصادر بلوچی):

d	د	a	ا
b	ب	b	ب
z	ذ	p	پ
z	ز	t	ت
r	ر	t	ت
r	ر	j	ج
r	ر	ch	چ
s	س	h	ح
sh	ش	kh	خ

e	ے	g	غ
a	ا	f	ف
i	ی	k	ک
u	و	g	گ
aa	آ	l	ل
ee	ی (مغربی)	m	م
	و (مغربی)	n	ن
o	او	w	و
au	او	h	ہ
ai	اے	y	ی

درین الفبا از کاربرد حروف (ص، ض، ط، ظ، ق) صرف نظر شدہ.

و در اخیر این بخش میرسیم بہ الفبائی کہ در قاموس بہت لسانی در کتابت

کلمات بلوچی بکار بردہ شدہ:

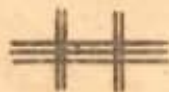
ا، ب، پ، ت، ٹ، ث، ج، چ، خ، خی، د، ڈ، ژ، ر

ژ، ز، ژ، س، ش، غ، ف، ک، گ، غی، ل، م، ن، ہ، کے

درین الفبا حروف (خی، غی) تفاوت تلفظ را در لہجہ شرقی و مغربی

نشان میدہد یعنی ک غسربی، خ شرقی، غ شرقی، گ غربی و ڈ برا

ض غسربی.

طرح و تثبیت الفبای بلوچی

توسط دیپارتمنت زبان و ادبیات بلوچی مرکز زبان و ادبیا اکادمی علوم ج. ا.

از آغاز برنامه بلوچی در رادیو افغانستان قریب چهل سال میگذرد که توأم با آن خواننده برنامه از الفبای عربی مرسوم در زبان پشتو استفاده میکردند، برای اینکه این الفبا نسبت به الفبای مرسوم در زبان درمی بیشتر به نیاز مندیهای زبان بلوچی از نظر داشتن سمبولها برای آوانامی مشترک در هر دو زبان، پاسخ میداد، از آن استفاده بعمل آورده اند. از آنجایی که قبیل از انقلاب شکوهمند شور در کشور ما زبان بلوچی در کشور ما زبان طبع و اشاعت نبود، لذا در باره چگونه الفبای مورد کاربرد در این زبان نیز توجه نگرددید و گرداننده گان برنامه بلوچی هر یک به فهم خویش و به شیوه خاص خودشان بدان گونه که خودشان بتوانند مطالب برنامه را به صورت آسانتر و بهتر و درستتر از طریق امواج رادیو پخش نمایند، مینوشتند و میخواندند.

بنابرین الفبایی که تا پیروزی انقلاب شکوهمند شور در کشور ما، در رادیو افغانستان بکار برده میشد باز هم شکل انفرادی داشت نه عمومی.

اما با پیروزی انقلاب شکوهمند شور در کشور و تشکیل استیوت زبانها و ادبیات ملیتهای برادر در چوکات تشکیل اکادمی علوم جمهوری افغانستان زبان بلوچی نیز از حیث

زبانهای به شمار رفت که انکشاف آنها مورد توجه حزب و دولت مقرر گرفت. بلوچی در
پهلوی چند زبان دیگر ملیتهای برادر کشور، زبان بشتاری گردید و به اساس سیاست
مردمی حزب و دولت نشر و اشاعت درین زبان آغاز شد.

دخستین گام اندرین راه، دست اندر کاران بخش زبان و ادبیات بلوچی نیز از
پنان الفبای مرسوم در نشرات رادیو افغانستان با پاره‌نی‌اضافات در آن، سود جستند
ولی با زحم مشکلات زیادی و امتگی مان بود. زیرا گاه‌گاه با آوای بی‌برمیوردیم که الفبای مذکور از
بیان آنها به طور لازم عاجز میماند. با اینجه کمیها و کاستیها و مشکلات در الفبای بلوچی، کار-
مندان زبان و ادبیات بخش بلوچی در مدت چند سال گذشته، توانستند آثاری را
بوجود آورند و یک تعداد از آنها را به همین الفبا به زیور طبع آراسته گردانند. تا اینکه در
سال ۱۳۶۴ بنا بر ضرورت روز افزون و اصراف فرهنگستان ملیتهای برادر، موضوع
طرح تثبیت و تجدید نظر بر الفبای زبانهای ملیتهای برادر از طرف استیتوت زبانها و
ادبیات ملیتهای برادر به مقام مرکز زبان و ادبیات پیشنهاد گردید. بنا بر همین پیشنهاد تجدید
نظر بر الفبای بلوچی نیز صورت گرفت و به اساس نظر زبانشناسان اکادمی علوم ج.ا.
و خواست صده بی از فرهنگستان فیصله به حل آمد تا تمام گرافیمهایی به اصطلاح عربی
از الفبای بلوچی کشیده شوند و کلمات درخیل مستعار اندرین زبان نیز به گونه بلوچی به
نوشته درآیند. بدین ترتیب الفبایی که شتل بر (۳۵) گرافیم بود برای زبان بلوچی
تثبیت شد و الفبای مذکور برای نظر خواهی به دانشمندان اتحاد شوروی ارسال گردید
و در آنجا نخست در استیتوت زبانشناسی مسکو و بعد در موسسه زبانشناسی لنینگراد

مورد غور قرار گرفت و متخصصین استیتوت و موسسه زبانشناسی یادگنده نیز در زمینه ابراز نظر نمودند.

پس از جمع آوری نظریات دانشمندان زبانشناس و متخصصین داخلی خارجی و در نتیجه جلسات مشترک دانشمندان افغانی و شوروی در مرکز زبان و ادبیات اکادمی علوم، ج ۱، در باره الفبای زبان بلوچی چنین فیصله به عمل آمد:

۱- الفبای بلوچی به اساس سباصل زیر طرح و تایید شد:

الف - اصل علمی بودن.

ب - اصل علمی بودن، یعنی آسانی در کار از نقطه نظر وسایل تخنیک و آسانی

در تدیس به زبان بلوچی.

ج - اصل حفظ عنقنه.

باگفته نماند که با وجود تلاشهای متداوم و مسئولانه چون حل مشکلات به صورت کامل ممکن نبود، لذا کوشش کردیم که بین عملی بودن و علمی بودن و عنقنه یک توازن حفظ شود.

۲- این الفبا برای تمام لهجه های بلوچی که در افغانستان گفته میشود قابل تایید است. از آنجایی که تمام لهجه های بلوچی تا حال تحقیق نشده و لهجه رخشانی بلوچی در افغانستان یگانه لهجه نیست که تا حال در کشور با ازان استفاده بعمل می آید، لذا در ترتیب الفبای بلوچی همین لهجه در نظر گرفته شده است.

۳- چون تا حال لهجه معیاری بلوچی معین نشده پذیرفتیم که بعضی کلمات لهجه رخشانی

نظر به تفاوت درونی لهجه، به دو قسم نوشته میشود (نگاه کنید به شماره ۱۱).

ناگفته نباید گذاشت که با وجود تلاش برای رفع مشکلات «قسمت الفبایی بلوچی بازیم و شواریبایی هست که بنا بر حال تخفیفی، فعلا در باره آنها تصمیم گرفته نتوانستیم.

۴- واوهای زیر در اول، در وسط و در آخر تثبیت شده است:

آ، ا، و (u, ū, o) | ا، ا، ا، ا، ا (e, ē, ɛ, ɪ)

در قسمت کانسوننتها ضرورت به تشریح نیست. مزید برین در چگونگی نگارش بعضی کلمات نیز بحث شد و فیصله گردید که تا ترتیب و نگارش گرامر کامل زبان بلوچی مطابق اصلهای دیرین عملی شود.

۵- در حالت استمراری از نشانه (s) (a) استفاده شود.

نانه وارت، راهه روت، کاره کنت و غیره.

البته (s, a) که در آخر افعال ماضی به کار برده میشود همان پسوند فعل ماضیست که بافتار

تلفظ میشود مانند: کرت، داته، وارته، دیسته و غیره.

۶- برای تفریق و (aw) از دیگر اقسام (o) فیصله شد که علامته (w) بعد از و او (o)

افزوده شود مانند: کوم، تون، شون، بون و غیره.

۷- در لهجه یابی که در آنها آوازهای (ث، ز) و یا قریب به آنها شنیده میشود برای

نشان دادن این آوازها هنگام ضرورت از حروف (ث، ز) استفاده گردد.

۸- برای فرق کردن اقسام (ی) در زبان بلوچی نشانه یابی با شکل (ی)، افزوده

شود: ی (ya)، ی (ay)، ی (e)، ی (ɛ).

۹- کلمات دخیل بلوچی شده یعنی همان کلمات استعاره که تلفظ آنها در زبان بلوچی تغییر یافته مطابق به تلفظ بلوچی و دیگر کلمات دخیل به شکل اصلی آنها نوشته شود، تا از یکطرف شاگردان در هنگام آموزش زبانهای دری و پشتو در یاد گرفتن چنین کلمات به مشکلات روبرو نشوند و از طرف دیگر از تدریس املاهای یک کلمه به دو نوع جلوگیری گردد مانند شیر .

۱۰- از صروفی که در قوسها میباشد فقط برای کلمات عربی که در زبان بلوچی دخیل میباشد استفاده شود .

۱۱- اگر اسمای مختوم به (ی) در حالت صفت قرار گیرند باید در اصل به سه (ی) نوشته شود ، اما به مقصد آسانی کار نگارش چنین کلمات به دو (ی) فیصله شده است مانند :

حالت اصلی	حالت صفتی	فیصله شده
علمی	علیپین	علیپین
براسی	براسیپین	براسیپین

۱۲- برای نشان دادن آواز (wa) فیصله به عمل آمد تا فعلاتنها (و) نوشته شود مانند : بگوج ، گور ، گون . البته در آینه درین باره تصمیم گرفته خواهد شد .

۱۳- در جمع اسمای مختوم به الف وقتی که اسمای مذکور در حالت مفعولی و اضافی یا ندایی قرار گیرند به تلفظ لهجه بی ترجیح داده شد یعنی اگر تلفظ آن به (آن) شود (آن) بر آنها علاوه و اگر به (ها) تلفظ شود (ها) بر آنها افزوده شود مانند :

در نمان ، در نمانا یا در ناآن ، در ناآنا و غیره . در ناآنی کتاب ، در ناآنی کتاب
در ضایر شخصی نیز این فیصله در نظر گرفته میشود .

اگرچه در زمینه خط و کتابت بلوچی الفبای دیگری در خارج کشور نیز به کار برده
میشود اما فعلاً افغانستان که خود کشوری دارای ملت بلوچ است و شعار تحقق
خواستهای ملی آن را حزب و دولت انقلابی طرح نموده و به حقوق مسلم این خلق
اعتراف نموده است و انکشاف و رشد فرهنگ ملیتهای برادر افغانستان ارمان حزب
و دولت است . لذا هیچ ضرورتی باقی نماند که در افغانستان برای نگارش زبان
بلوچی از چنان الفبایی کار گرفته شود که به عوض نزدیکی با الفبای زبان رسمی کشور
خود ما با الفبای زبان رسمی کدام کشور دیگری نزدیک باشد .

الفبای بلوچی

صوف نظر بجای و بکار برد در کلمه			علامہ فونینی	الفبا	انگلیسی	شماره
انجامین	میانین	آغازین				
	anta hidul mal	آپ	ā	الضداد		۱
		ات	a	الف		۲
		استاد	u			
		انت	i			
āda	آدا					
wāb	واب	زربش	b	بی		۳
šap	شپ	پت	p	پی		۴
būt	بوت	اوشتا	t	تی		۵
čot	چوت	کت	t	تی		۶
gālīs	گالت	تار	s	شی		۷
juj	جج	جک	j	جیم		۸
roč	روچ	مچین	č	چی		۹
tašheh	تاشیح	تحریم	h	حی		۱۰
	Pokanjay	پونچی	ǰ	خچی		۱۱
		خوک	c	شچی		۱۲
Pūx	پوخ	خند	x	خچی		۱۳
wad	واد	مردم	d	دال		۱۴

الفبای بلوچی

صرف نظر بجای کاربرد در کلمه			الفبای بلوچی	الفبای عربی	الفبای لاتین
انجمن	میانین	آغازین			
bad	gudān	دل	دل	دال	۱۵
nāfīz	taḥkara	ذکر	ذکر	زال	۱۶
nangar	Kurtay	کرنگ	روش	رپی	۱۷
ār	mīrag	مرگ		رپی	۱۸
bāz	āzāti	آزاتی	زوت	زپی	۱۹
Puž	gužn	گزن	ژند	ژپی	۲۰
mās	bastag	بستگ	سول	سین	۲۱
waš	mušt	مشت	شمی	شین	۲۲
taxsēs	mīr	میر	صمد	صوات	۲۳
farz	rimazān	ریمان	ضمیر	ضات	۲۴
zobit	falastin	فلسطين	طوی	طوی	۲۵
waiz		عظیم	ظریف	ظوی	۲۶
rib?		عظم	عرب	عین	۲۷
lab		بغلان	غم	غین	۲۸
moqif	Kufr	کفر	فرق	فپی	۲۹
	muqur	مقر	قسم	قاف	۳۰
Pok	Pakt	پکت	کابل	کاف	۳۱

الفبای بلوچی

صرف نظر بجای کاربرد در کلمه			آفازین	میانین	انجامین	تلفظ	الفبای بلوچی	الفبای فارسی	تلفظ فارسی	
bāg	باگ	bagjet	گشت	gašt	بجیت	bagjet	گ	کاف	گ	۳۲
bāl	بال	gulām	لوک	log	گلام	gulām	ل	لام	ل	۳۳
šūm	شوم	šamos	مدگ	madag	شوش	šamos	م	میم	م	۳۴
bāden	بدن	bandag	نام	nām	بنگ	bandag	ن	نون	ن	۳۵
lantū	لاؤ	awāl	واب	wāb	اول	awāl	و	واو	و	۳۶
ālū	آؤ	būt			بوت	būt	ū			۳۷
bo	بو	roč			روچ	roč	o			۳۸
law	لؤ	jawz			جوز	jawz	aw	[ؤ]		۳۹
		gwar			گوز	gwar	wa	[ؤ]		۴۰
syāh	سیاه	mehr	هم	ham	هر	mehr	h	ها	ه	۴۱
gašta	گشته						á		ا	۴۲
kay	کی	mayg			ینگ	mayg	ay		ی	۴۳
		sayak	یک	yak	نیک	sayak	y		ی	۴۴
ti	تی	Pēg			پیگ	Pēg	í		ی	۴۵
e	ای	ber			بر	ber	e		ی	۴۶

چاپ آفسیت مطبعہ دولتی

تیراژ : ۱۰۰۰